

The University of Tehran Press

Delay in Poetic Existential Thinking from the Point of View of Late Heidegger

Hossein Esfandiari¹ , Ali Fallahrafie²

1. PhD in Islamic Philosophy, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. E-mail: hosssein.esfandiari@modares.ac.ir

2. Corresponding Author, Assistant Professor of Hikmat Department of Philosophy of Logic, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. E-mail: Alifallahrafie@modares.ac.ir

Article Info

Article Type:

Research Article

(79-100)

Article History:

Received:

31 August 2023

In Revised Form:

20 June 2024

Accepted:

14 September 2024

Published online:

10 November 2024

Abstract

In his philosophical studies, Heidegger opens a new approach to thinking, which is different from metaphysical thinking, and he refers to it as "existential thinking". According to him, "existential thinking" is a thinking arising from existence and about it, and the source of that existence is as an event. The event itself, as a historical description, is actually a gift of existence in the ages, and thought must be receptive to it. This gift shows itself in poetry; Because language is a condition for the emergence and revelation of the existence of beings. Poetry opens a magazine for the emergence of the truth of existence, and it is the poet and thinker who must protect this emergence. Therefore, "existential thinking" is the same as the essence of poetry, despite the special insight that Heidegger's existential thinking is a way to meditate on existence. It is open to us, there seem to be ambiguities and criticisms of his approach, including the suspicion of limiting the truth of existence to the horizon of time, ambiguity about the stability or modernity of existence, the possibility of any tasteful perception of existence without rational criteria, and finally, the diminution of the role of will and Human free will and submission to a type of predestination and determinism. In this article, we intend to first analyze Heidegger's late "existential thought" foundation and its coordinates with descriptive-analytical method and then criticize Heidegger's approach with a critical approach.

Keywords:

Heidegger, existence, existential thinking, poetic thinking, event, poetry.

Cite this article: Esfandiari, H. & Fallahrafie, A. (2024). Delay in poetic Existential Thinking from the Point of View of Late Heidegger. *FALSAFEH*, Vol. 22, Spring-Summer-2024, Serial No. 42 (79-100).

DOI: <https://doi.org/10.22059/jop.2024.364652.1006796>

Publisher: The University of Tehran Press.

1. Introduction

At first glance, the term "thinking" evokes a mental activity aimed at problem-solving, facing situations, understanding conditions, and acting for the future. It also means having opinions, judgments, and reasoning—the process of arriving at specific conclusions through a series of propositions. However, Heidegger refers to this common meaning of thinking as "computational thinking," which is suited to science and economics and is characterized by calculative planning and scientific investigation. In contrast, Heidegger opens up a new approach to thinking that differs from the conventional approach of Western philosophy. Heidegger's approach cannot be considered a rational analysis. To understand his approach, one must not think conceptually or representationally; rather, one should be "open" to a different kind of thinking that is oriented toward the truth of Being. The thinking Heidegger calls for is oriented toward Being and resides in the question of the meaning of Being. According to Heidegger, metaphysics cannot inquire into the truth of Being; instead, it conceals it behind concepts because metaphysics always thinks of "beings as beings" and neglects the condition for the disclosure of beings—that is, unconcealment. What reveals beings is Being itself, so metaphysics, in reality, neglects Being. Throughout the history of metaphysics, Being has been thought of as a being due to its concealment, and therefore, the characteristic of Western metaphysics is the absence of Being. The primary question of thinking, then, will be to inquire into the source of "the hidden unconcealment" (the truth of Being), which has both revelation and concealment and, with its disclosure, brings forth a new understanding of beings in each era. On this basis, Heidegger, by proposing the "overcoming of metaphysics," seeks a new language and thinking oriented toward Being, which he generally refers to as "existential thinking."

2. Significance of the Issue

In the later period of Heidegger's thought, existential thinking takes on a poetic and historical character and is based on the "event of Being" (Ereignis). This thinking, as a relation to language and Being, opens up and promises a new way of confronting Being. Essentially, this thinking is a path rather than a method. This new path, or thinking, is poetic thinking, which experiences the essence of truth—unconcealment—where subject and object are not separate. The significance of proposing existential thinking lies in finding a way out of the specific predicament of the modern era—the technical thinking and the technology arising from it. Existential thinking, by questioning Being and beings, can bring to light the hidden layers of modernity, technology, and modern science, prompting humanity to consider another beginning that is not necessarily metaphysical. In this way, a thoughtful and reflective exit from the crisis of meaning and the hardship of dwelling for humans in the world of technology can be found.

3. Significance of the Issue and Main Question

Poetry, as the most prominent art form, is the site of the historical event of truth (the historical event of Being), and the poet, therefore, names the words of Being in their poetry. Existential thinking, with its poetic and historical nature, can establish a new world in which human beings' relationship with Being, the world, the earth, nature, and other humans is different from the current subjective relationship with truth and the domineering relationship with the earth and nature. In this new relationship, humanity overcomes the hardship of the technological era and can poetically dwell on the earth. In this area the central question of this text concerns the nature and manner of poetic existential thinking based on the event of the history of Being and its examination.

4. Research Methodology

In this research, the author has first attempted a descriptive analysis of "Heidegger's poetic existential thinking" and then examined and critiqued this thought. Thus, the methodology of this article is descriptive-critical.

5. Brief Summary of Research Results

Heidegger believes that "existential thinking" is thinking that originates from and concerns itself with Being. The source and subject of this thinking are Being itself; Being as "event," which appropriates human thinking. The event has a historical character, meaning that Being has different manifestations in various epochs of its history and reveals itself in multiple ways. This revelation is the gift of Being. Therefore, thinking must be receptive and await the gift of Being. This gift is manifested in language and poetry, which are conditions for the appearance and disclosure of beings. Poetry, as the clearest phenomenon of authentic language, enables the emergence of the truth through "recollection" and "naming," opening a clearing for the appearance of the truth of Being. It is the poet and thinker who must safeguard this revelation. Thus, existential thinking is one with the essence of poetry. Despite the unique insight that Heidegger's existential thinking opens as a path for deeper reflection on Being, several questions and ambiguities arise concerning his approach, including the suspicion of limiting the truth of Being to the horizon of time, ambiguity regarding the permanence or renewal of Being, and ultimately, the diminishing role of human will and agency, yielding to a kind of determinism and fatalism.

فلسفه

شاپای الکترونیکی: ۲۷۱۶X-۹۷۴

<https://jop.ut.ac.ir>

دانشگاه تهران

درنگی در تفکر وجودی شاعرانه از منظر هایدگر متأخر*

حسین اسفندیار^۱، علی فلاح رفیع^۲✉

۱. دکترای فلسفه اسلامی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. رایانامه: hosssein.esfandiar@modares.ac.ir

۲. نویسنده مسئول، استادیار گروه حکمت فلسفه منطق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. رایانامه: Alifallahrafie@modares.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

هایدگر در مطالعات فلسفی خود رویکرد جدیدی به تفکر می‌گشاید که متفاوت با تفکر متافیزیکی است و از آن با عنوان عام "تفکر وجودی" یاد می‌کند. آدمی در چنین تفکری، باید گشوده به روی حقیقت هستی باشد و به ندای آن گوش بسپارد. هایدگر متقدم از راه پدیدارشناسی "دازاین" سعی در تقرب به معنای هستی دارد، درحالی که در اندیشه متأخر، وی بر شاعرانگی تفکر و حوالت تاریخی وجود، تأکید می‌ورزد. هایدگر بر این باور است که "تفکر وجودی"، تفکری برآمده از هستی و درباره آن است. سرچشمه و متعلق این تفکر خود هستی است؛ هستی به مثابه "رویداد" که تفکر انسان را از آن خود می‌کند. رویداد خصلتی تاریخی دارد، به این معنی که هستی در ادوار مختلف تاریخ خود، جلوه‌های گوناگونی دارد و خود را به انحای مختلفی اظهار می‌دارد. این اظهار، همان موهبت هستی است. پس تفکر باید پذیرا و منتظر موهبت هستی باشد. این موهبت خود را در زبان و شعر می‌نمایاند که شرط ظهور و آشکار شدن هستی موجودات است. شعر به مثابه روشن‌ترین پدیدار زبان اصیل، سروده شدن حقیقت را امکان‌پذیر می‌کند با خصلت "یادآوری" و "نامیدن"، گشاینده مجلایی برای ظهور حقیقت هستی می‌شود و این شاعر و متفکر است که باید از این ظهور پاسداری کند. از این رو تفکر وجودی با ذات شعر یکی است. با وجود بصیرت ویژه‌ای که تفکر وجودی هایدگر به مثابه راهی برای تعمق در هستی برای ما گشوده است، پرسش‌ها و ابهاماتی به رهیافت وی به نظر می‌رسد، از جمله: شائبه محدود کردن حقیقت هستی به افق زمان، ابهام درباره ثبات یا تجدد هستی و نهایتاً کمرنگ شدن نقش اراده و اختیار انسانی و تن دادن به گونه‌ای از جبر و دترمینیسم. نوشتار حاضر در صدد است با روش توصیفی-تحلیلی نخست بنیاد "تفکر وجودی" متأخر هایدگر و مختصات آن را تحلیل کند و سپس با رویکردی انتقادی، رهیافت هایدگر را مورد نقد و بررسی قرار دهد.

نوع مقاله:
پژوهشی

(۷۹-۱۰۰)

تاریخ دریافت:
۱۴۰۲/۰۶/۰۹

تاریخ بازنگری:
۱۴۰۳/۰۳/۳۱

تاریخ پذیرش:
۱۴۰۳/۰۶/۲۴

تاریخ انتشار:
۱۴۰۳/۰۸/۲۰

هایدگر، هستی، تفکر وجودی، تفکر شاعرانه، رویداد، شعر.

واژه‌های کلیدی:

استناد: اسفندیار، حسین و فلاح رفیع، علی (۱۴۰۳)، درنگی در تفکر وجودی شاعرانه از منظر هایدگر متأخر. *فلسفه*، سال ۲۲، شماره ۱، بهار و تابستان، پیاپی ۴۲ (۷۹-۱۰۰).

DOI: <https://doi.org/10.22059/jlcr.2024.375677.1989>

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

* مقاله مستخرج از رساله دکتری با عنوان "امکان تفکر وجودی مبتنی بر آموزه‌های ابن عربی با نگاهی به نقد هایدگر بر تفکر متافیزیکی" دانشگاه تربیت مدرس است.

۱. مقدمه

در بادی امر از واژه تفکر، فعالیتی ذهنی برای حل مسائل، روبه‌رو شدن با موقعیت‌ها، درک شرایط و اقدام برای آینده به ذهن متبادر می‌شود. همچنین این واژه به معنی داشتن رأی و نظر و استدلال نیز است؛ یعنی فرایند رسیدن به نتایج خاصی از طریق مجموعه‌ای از گزاره‌ها. اما هایدگر این معنای مرسوم از تفکر را «تفکر حسابگرانه» (Computational thinking) می‌خواند و این تفکری است که متناسب علوم و اقتصاد است و خصلت محاسبه‌گری، نقشه‌پردازی و تحقیق علمی از ویژگی‌های آن است.

در مقابل، وی رویکرد جدیدی به تفکر می‌گشاید که با رویکرد متعارف فلسفه غربی متفاوت است. رویکرد هایدگر را نمی‌توان تحلیل عقلانی دانست. برای فهم رویکرد وی، نباید به شیوه مفهومی و بازنمودی اندیشید؛ بلکه برای تفکری دیگر که معطوف به حقیقت هستی است "گشوده" (open) باشیم. تفکری که هایدگر به آن دعوت می‌کند، معطوف به وجود است و در پرسش از معنای هستی مُقام دارد. به عقیده هایدگر، متافیزیک نمی‌تواند درباره حقیقت هستی بپرسد؛ بلکه آن را پشت مفاهیم پنهان می‌کند؛ زیرا متافیزیک همواره به "موجود بما هو موجود" می‌اندیشد و شرط ظهور موجود؛ یعنی آشکارگی و ناپوشیدگی را مورد غفلت قرار می‌دهد. آنچه موجود را آشکار می‌کند خود هستی است، پس متافیزیک در واقع هستی را مورد غفلت قرار داده است. هستی با خفای خود در طول تاریخ متافیزیک به‌عنوان موجود اندیشیده شده و بنابراین ویژگی متافیزیک غربی، همانا غیبت هستی است، درحالی که پرسش از سرچشمه "پنهان آشکارگی" (حقیقت هستی) که ظهور و خفا دارد و با انکشاف خود در هر دوره فهم جدیدی از موجود را موجب می‌گردد، پرسش عمده تفکر خواهد بود. براین اساس است که هایدگر با طرح گذر از متافیزیک، در جستجوی زبان و تفکر جدیدی معطوف به وجود است که از آن با عنوان عام «تفکر وجودی» یاد می‌کند.

این تفکر در دوره متأخر اندیشه وی، خصلت شاعرانه و تاریخی دارد و مبتنی بر «رویداد وجود» (Ereignis) است. در واقع پرسش اصلی این نوشتار نیز درباره چیستی و چگونگی این تفکر و سپس بررسی آن است. از این‌رو نخست با مطالعه‌ای توصیفی به تحلیل «تفکر وجودی» شاعرانه هایدگر پرداخته و سپس آن را در بوتۀ نقد، بررسی و ارزش‌دآوری خواهیم کرد. در باب پیشینه این پژوهش می‌توان به کتاب‌ها و مقالات ذیل اشاره کرد که در این آثار به جنبه‌هایی از «تفکر وجودی متأخر» هایدگر پرداخته‌اند: ریچاردسون (Richardson, 1964)، خصلت تاریخی تفکر، حواله و رویداد وجود را بررسی می‌کند. بیمل (Biemel, 1977) در بررسی روشنگرانه اندیشه‌های هایدگر، محور اندیشه وی را «حقیقت» می‌گیرد و اشاراتی به تفکر متأخر وی دارد.

فون هرمان (Von Herrmann, 1964) و پرویز عماد (Emad, 2007)، نیز در تفسیر خود بر هایدگر، بر مفهوم رویداد به خصوص متمرکز می‌شوند و آن را دال مرکزی اندیشه هایدگر متأخر می‌دانند. نزد داوری اردکانی در هایدگر و گشایش راه تفکر آینده (داوری اردکانی، ۱۳۹۳) جنبه پدیدارشناسانه و تاریخی تفکر اهمیت می‌یابد. و نهایتاً احمدی (۱۳۸۱) و مصلح (۱۳۸۴)، به جنبه‌هایی از تفکر متأخر وی از قبیل تاریخت تفکر، حوالت وجود و رویداد می‌پردازند. اما با همه این پژوهش‌ها، تمرکز اساسی آنها بر ماهیت تفکر وجودی متأخر هایدگر؛ یعنی تفکر تاریخی-شاعرانه نیست و نیز ارتباط شاعرانگی با رویداد وجود چندان مشخص نمی‌شود.

همچنین در باب مقالات، می‌توان به برینهارد رادلف (Radloff, 2011) اشاره کرد که به بحث از دازاین و دا-زاین در اندیشه متقدم و متأخر هایدگر می‌پردازد و شکل متقطع (Da-sein) را ناظر به مفهوم گشودگی می‌داند که روشنی‌گاه هستی است. اما این مقاله فاقد تمرکز بر بحث رویداد و شاعرانگی به‌عنوان عناصر اصلی تفکر وجودی است. سباستینو گرولو (Grollo, n.d) در مقاله خود با عنوان «تفکر در باب رویداد در نوشته‌های سیاه هایدگر» به بحث از رویداد و نقش آن در تفکر متأخر هایدگر می‌پردازد، اما نوشته وی فاقد ارتباط میان رویداد و شاعرانگی تفکر است. همچنین توماس شیهان (Sheehan, 2001) نیز در مقاله «تغییر پارادیمی در تحقیقات هایدگر» از گشودگی و رویداد به‌مثابه گشودگی و بحث از تاریخ هستی سخن می‌گوید، اما همچنان این مقاله نیز از فقدان بحث شاعرانگی تفکر رنج می‌برد.

اما مقاله حاضر به بررسی تفکر وجودی شاعرانه نزد هایدگر می‌پردازد. این تفکر به‌مثابه نسبتی با زبان و هستی، گشاینده و نوید دهنده راهی نو در مواجهه با هستی است. اساساً این تفکر به‌منزله راه است نه یک روش و متد. این راه یا تفکر جدید، اندیشه‌ورزی شاعرانه است که ذات حقیقت -ناپوشیدگی- را تجربه می‌کند و در آن سوژه و ابژه از هم جدایی ندارند. براین اساس نوآوری نوشتار حاضر در بررسی و تبیین نظام‌مند «تفکر وجودی شاعرانه» است که در آثار متأخر هایدگر (پس از هستی و زمان) به‌آن دعوت شده است. در این مقاله سعی شده است با تمرکز بر مفهوم رویداد به‌مثابه افق گشودگی هستی و خصلت شاعرانه تفکر، تبیینی نظام‌مند از آن ارائه گردد و سپس این تفکر مورد نقد و بررسی قرار گیرد.

۲. تأملاتی در تفکر وجودی-تاریخی

هایدگر اندیشیدن را عنصری بنیادین برای هستی انسان می‌انگارد، اما با تمییز دادن نحوه‌های مختلف تفکر، مدلل می‌کند که نوعی اندیشیدن بنیادی‌تر از نوعی دیگر اندیشیدن است. تحقیق به شیوه تفکر وجودی، منطق خاص خودش را دارد. این تصور که منطق‌های بسیار وجود دارد و

همه زبان‌ها با معیارهای واحد موافقت ندارند، امروزه مقبول عام افتاده است. اما نقطه آغاز این تفکر چیست؟ به‌طور اجمال، هایدگر آغاز این تفکر را عطف توجه به هستی می‌داند. از نظر هایدگر معنای هستی را نباید در میان مفهوم پردازی‌های متافیزیکی جست و می‌بایست تفکر دیگری درباره هستی آغاز کرد. هر چند پرسش در مورد موجودات ما را به قلمرو دانایی علمی پیش می‌راند، اما پرسش از هستی ما را در قلمرو اندیشه (اصیل) جای می‌دهد. به تعبیر هایدگر «انسان باید خلاف عادت بودن هستی را در مقابل تمام موجودات عادی تجربه کند و اجازه دهد که این خلاف عادت‌بودگی او را از آن خویش سازد و به درون حقیقت هستی فرو برد» (Heidegger, 1999: 338; 1991: 120). در همین تجربه حقیقت است که تفکر، امر بالفعل (حضور) را به طریقی اصیل تجربه می‌کند. تفکر هستی را به روی حقیقت آن می‌گشاید و آن را در حقیقت هستی مستقر می‌سازد (بیستگی، ۱۳۸۹: ۱۹۴). این تفکر به معنی مشاهده کردن، تعمق کردن، وقوف به آگاهی از آنچه که دقیقاً پیرامون ما و در ما رخ می‌دهد است (Pezze, 2006: 67).

اما تفکری که متناسب با فهم هستی است چگونه وصف می‌شود؟

سرنخ را در تمایزی می‌توان به دست آورد که هایدگر میان این تفکر و تفکر حسابگر - تفکری که مشخصه علوم و فعالیت‌های هر روزی ما در جهان است - قائل می‌شود. تفکر حسابگرانه سه ویژگی دارد: اولاً کل موجودات را به شیء عینی بدل می‌کند؛ ثانیاً معطوف به تصرف و سلطه بر اشیای قرار گرفته در جهان است؛ و نهایتاً تفکری است که معطوف به موجود (هستنده) است نه هستی. در مقابل این تفکر، آن تفکر که اندیشیده آن نه تنها در محاسبه نمی‌گنجد؛ بلکه از سرچشمه آنچه ماورای موجود است متعین می‌گردد، را می‌توان تفکر بنیادین خواند. چنین تفکری به‌جای محاسبه موجود به وسیله موجود، از برای حقیقت هستی هم خود را صرف هستی می‌کند. این تفکر معطوف به هستی است که هایدگر در نزد متفکرانی چون پارمنیدس و هراکلیتوس می‌جوید. هایدگر در ترکیب اضافی «تفکر هستی» (Das Denken des Sein) دو معنا می‌جوید، از یک سو از آن هستی شدن تفکر را تداعی می‌کند (و در اینجا از مشتقات واژه Ereignis "رویداد" استفاده می‌کند). از سوی دیگر وجه این اضافه آن است که تفکر معطوف و متعلق به هستی و شنوای ندای آن است (Heidegger, 1977: 292). این تفکر به فراخوان هستی پاسخ می‌گوید و خصلتی تسلیم و در عین حال متأمل دارد، تفکری است که گوش می‌دهد، و از این حیث از خصلت حسابگری و فعالیت دائم تفکر حسابگر متمایز است. چنین تفکری به‌مثابه رخداد هستی در متفکر بوده و جوشیده از خود وجود است. هایدگر انکشاف و رازگشایی حقیقت هستی را غایت و مراد تفکر می‌داند و از این رو اندیشه را تعهد به هستی می‌خواند: براین اساس این تفکر درباره هستی و از آن برآمده است (هایدگر، ۱۳۸۳: ۲۰۴؛ مک کواری، ۱۳۷۷: ۱۴۱).

از آنجا که هستی، خود بنیاد مفهوم بودن (وجود داشتن) است و نوری است که در آن موجودات (هستنده‌ها) دیده می‌شوند، هستی خود باید ورای هر کوششی برای فهم آن باشد. هستی از چنگ تمامی مقولات تفکر می‌گریزد. بر این اساس است که در تفکر متقدم هایدگر، "دازاین" (Dasein) از آن حیث که پرسش از هستی می‌کند، اهمیت می‌یابد و کارِ تفکر، پدیدارشناسی ساختارهای اگزیستانسیال (وجودی) آن می‌شود. از این منظر راه وصول به معنای هستی از پدیدارشناسی دازاین می‌گذرد. اما در اندیشه متأخر هایدگر، تأکید بر خود هستی و ظهورات تاریخی آن است. انسان اکنون در پیشگاه هستی می‌ایستد و از او پاسخ می‌گیرد و شاید تنها منتظر پاسخ می‌شود. حقیقت اکنون به حال خود وا گذاشتن آنچه هست فهمیده می‌شود و نه پرده براندازی فعال دازاین؛ زیرا «هستی» حضوری ظاهر شونده دارد که آشکار کننده یا گشاینده خویش به روی انسان است (مک کواری، ۱۳۷۶: ۲۳۴-۲۳۰). از این رو می‌بایست هستی را به مثابه "رویداد از آن خود کننده" (Ereignis) در ظهور و تجلی تاریخی آن در هنر، شعر اصیل و تفکر اصیل جست. از این منظر، تفکر وجودی در اندیشه متأخر هایدگر با عناوینی چون تفکر شاعرانه، تفکر رویداد، تفکر تاریخی مشخص می‌گردد.

به طور خلاصه هایدگر سیر تفکر خود را به سه مرحله تقسیم می‌کند:

۱. پرسش از معنای هستی که تمرکز بر فهم هستی دازاین است و زمان افق فهم هستی، تلقی می‌شود (پدیدارشناسی دازاین)؛
۲. پرسش از حقیقت هستی، تاریخ‌مندی دازاین و حوالت هستی (تفکر تاریخی)؛
۳. پرسش از جایگاه هستی. در این مرحله روشنی‌گاه (Lichtung) - محل ظهور هستی - و خاستگاه رخداد فهم می‌شود (تفکر رویداد) (Heidegger, 1998: 335).

هایدگر در هر سه مرحله موضوع تفکر را هستی می‌داند؛ از این رو وی در دوران متأخر تفکر خویش، با مددگرفتن از مفاهیمی همچون رویداد از آن خود کننده، حوالت تاریخی هستی، شعر و شاعرانگی، می‌کوشد تا با زبانی غیر متافیزیکی از هستی سخن بگوید و نشان دهد انسان حاکم و ارباب هستی نیست؛ بلکه شبان آن است و شأن او نه استیلا، بلکه مراقبت و پاسداری و تذکر به هستی است. وی در کتاب *افادات به فلسفه* (Contribution to philosophy) بیان می‌کند هستی امر حاضری نیست که از دل حضور جلوه یابد، بلکه «رویداد از آن خود کننده» است و راهی تازه برای فهم هستی به‌شمار می‌رود. وی بر آن است که رویداد از آن خویش کننده وجود است که تفکر را نجات می‌دهد و این تعمق جدید در هستی تنها می‌تواند شاعرانه باشد (Heidegger, 1999: 23). تفکر در این مقام به معنی متداول نوعی فعالیت اختیاری ذهنی نیست، بلکه رویدادی است که طی آن تفکر با هستی روبه‌رو می‌شود و به آن تعلق پیدا می‌کند. ذات این

تفکر در رخداد قرار دارد و خود را در نور گشودگی نشان می‌دهد. این ظهور حقیقت هستی، امری تاریخی است و حوالت خود هستی است. بنابراین مرحله دوم و سوم تفکر هایدگر از هم جدا نیست؛ زیرا وی نخست از حوالت و تقدیر هستی و ظهور آن در تاریخ (که تاریخ هستی نامیده می‌شود) سخن می‌گوید و سپس ریشه این حوالت را در «رویداد» جستجو می‌کند. منش و خصلت زبانی این تفکر را هم «شاعرانه» می‌داند. از این رو می‌توان گفت تفکر وجودی در اندیشه متأخر وی، چندین نمود دارد که در ادامه بدان می‌پردازیم.

۳. نموده‌های تفکر وجودی

۱.۳. تاریخ‌مندی

هایدگر در هستی و زمان "دازاین" را ذاتاً تاریخی می‌داند و بر این اساس جهان نیز که در تضایف با دازاین است امری تاریخ‌مند است (هایدگر، ۱۳۸۶: ۵۱۲-۵۱۰). این تاریخ‌مندی از روند طبیعی و فرایندهای آن ناشی نشده؛ بلکه ریشه در دازاین دارد و لذا خود هستی هم تاریخ‌مند خواهد بود. بر این اساس تفکری که به حقیقت هستی می‌اندیشد، تفکری تاریخی است؛ یعنی متذکر هستی است و به تاریخ آن تعلق دارد. به عبارت دیگر، این خود هستی است که خود را در حوالت (تقدیر)های تاریخی نشان می‌دهد و این تاریخ حوالت هستی، در کلمات اندیشمندان اصیل و شاعران به زبان می‌آید (Heidegger, 1977: 335-363). بر این اساس تحلیل تاریخی بودن تفکر مبتنی بر این اندیشه است که هستی خود را در گشودگی عرضه می‌کند و گشودگی در بخشش و موهبت تاریخی هستی اتفاق می‌افتد؛ یعنی هستی خود را در دوره‌های تاریخی حوالت می‌کند. پس خود هستی است که نامستوری (Alethia) را به انسان می‌بخشد و تکلیف انسان آن است که نامستوری هستی را به‌عنوان موهبت آن پاسداری کند. هستی برای متفکران متقدم یونان به صورت فیزیک (Phusia) خود را عرضه می‌کند و نزد افلاطون، به‌مثابه ایده (Idos) اظهار می‌شود. در فلسفه ارسطو به‌عنوان انرگیا (Energeia) فهمیده می‌شود و نزد کانت هستی، اظهارگر موضوعیت موضوع (subjectivity of the subject) و نهایتاً هگل آن را روح مطلق (Absolute Geist) می‌فهمد. در واقع این انسان نیست که تصمیم به چگونگی ظهور وجود یا خدا و خدایان و یا ظهور تاریخ می‌گیرد؛ بلکه خود وجود است که این معانی و اشیا را در نور خود روشن می‌کند. پیدایش موجودات در حوالت وجود نهفته است (Heidegger, 1979: 210).

بنابراین در تفکر وجودی، تذکر به حوالت تاریخی هستی اهمیت پیدا می‌کند و شأن متفکر و شاعر توجه به همین سرمنشأ است. اما سؤال اینجاست که تجربه این گشایش تاریخی که در آن هستی رخ می‌نماید و باز خود را مستور می‌کند، چگونه و کجا رخ می‌دهد؟ پاسخ این پرسش را

هایدگر با ارجاع به یکی از مهم‌ترین مفاهیم تفکر متأخر خویش، یعنی مفهوم «رویداد از آن خود کننده» می‌دهد.

۲.۳. "رویداد" به مثابه افق گشودگی و آشکارگی هستی

هایدگر در رساله "پایان فلسفه و وظیفه تفکر"، سنگ بنای نخست «تفکر» معطوف به هستی را گشودگی معرفی می‌کند (Heidegger, 1971: 35). این گشودگی است که ظهور را اعطا کرده و گشودگی را فراهم می‌آورد. بر این اساس رخداد گشودگی همان التیا (Alethia) یا رفع حجاب است که تفکر بایستی ضرورتاً باطن این رفع حجاب و از خفا به در افتادن (گشودگی) را تجربه کند. بدون تجربه‌ای قبلی از التیا بسان گشایش، هر سخنی درباره تفکر بدون اساس خواهد بود. در این جایگاه است که امکان تعلق هستی و تفکر به یکدیگر، پدید می‌آید. بنابراین وظیفه تفکر اندیشیدن به التیا و خاصه دو گونه آشکارگی و خود مستوری آن است. وجه خفا و مستوری التیا در تاریخ فلسفه مورد غفلت بوده است. از این منظر پرسش از حقیقت هستی، پرسش از حقیقت خود مستوری است که امکان گشایش و ظهور خود را هم فراهم می‌کند و در هر ظهور و آشکارگی، خود را به نوعی مستور و محجوب می‌کند. بنابراین تفکر اصیل (وجودی) از منظر وی، تفکر معطوف به «رخ نمودن هستی» است (هایدگر، ۱۳۹۹: ۹۷-۹۸؛ همو، ۱۳۸۵: ۱۷۸). در تفکر متأخر هایدگر «رویداد از آن خود کننده» (Ereignis) به مثابه افق گشودگی و آشکارگی هستی دانسته می‌شود. واژه (Ereignis) حاصل مصدر از فعل (ereignen) به معنی پیش چشم قرار دادن است و در کاربرد متعارف خود در زبان آلمانی بر حادثه‌ای خاص و در خور توجه اطلاق می‌گردد. اما کاربرد آن نزد هایدگر معنایی اصیل‌تر دارد و شاید بتوان با تعبیری چون «روی نمودن» یا «رخ نمودن» یا به چشم آمدن (ظهور)، از آن یاد کرد.

بر این اساس «رویداد از آن خود کننده»، رویداد هستی است و افق نهایی آشکارگی‌ای است که جهان را تعریف می‌کند. این کلمه در عین حال به معنی از آن خود کردن هم هست (Heidegger, 1999: 48; Herrmann, 1964: 6). در واقع رخداد واقع‌های نادر و غیر معمول است که از عمیق‌ترین بنیاد هستی برخاسته است. هستی در زمان، لحظه‌ها و موقف‌های رخ‌نمایی و آشکارگی دارد. در هر موقف تاریخی، آدمی با هستی و هستی با آدمی نسبتی خاص دارد، اما چگونگی این نسبت از خود هستی برمی‌خیزد. هستی انسان را از آن خود می‌کند و تقدیر ذات همه چیز از جمله هنر، علم، سیاست، تکنیک را در یک عصر رقم می‌زند. بنابراین «رویداد» نوعی اشاره به حقیقت هستی است و اینکه حقیقت هستی را در هر عصری ظهور خاصی است. حاصل آنکه مراد از این مفهوم، ظهور عصری (تاریخی) حقیقت هستی است در عین اختفای ذات آن (هایدگر، ۱۳۸۵: ۱۰۴؛ مولر، ۱۳۷۸: ۲۰۹). هایدگر در واقع با طرح تفکر رویداد، ذات وجود را به‌عنوان رویداد

موضوع تفکر می‌داند؛ یعنی هستی در نسبتش با ذات انسان، در حالی که در تبدیل و تحول است به اندیشه در می‌آید. به تعبیر واتانابه از مفسران هایدگر، با تفکر رویداد، معنای خود تفکر هم در روشنی بیشتری فهم می‌گردد. تفکر چون از هستی رخ می‌دهد و بدان وابسته است، تفکرِ هستی است و زبان نیز به‌مثابه خانه هستی، از خود وجود رخ داده و بدان پیوستگی دارد (Watanabe, 1990: 145).

از این رو تفکر خود را واگذار کردن است و آمادگی برای دریافت سخن وجود. فون هرمان مفسری دیگر، سیر اندیشه‌ی وی به سوی رویداد را ناشی از تلاش وی برای رفتن به ریشه و سرآغاز می‌داند و آن را نشانه‌ی توجه یافتن هایدگر به آغازی خاص برای تاریخ هستی ذکر می‌کند. بحث‌های هایدگر، ذیل عناوینی مانند حوالت، عطا، ظهور و گشایش همه بر همین دریافت وی از هستی دلالت دارند. در اندیشه‌ی متأخر هایدگر، آن که مستور است، خود آشکار می‌کند. با برآمدن و سرزدن روشنی‌گاه که همان رخ‌نمودن و روی‌دادن است، هر موجودی به حقیقت خاص خود می‌رسد. به تعبیر دیگر در رخ‌نمودن است که هستی خود را اظهار کرده و حقیقت بر انسان نمایان می‌گردد (Herrmann, 1964: 212-310).

در تحلیل مفهوم «رویداد» نکته‌ی نخست اجازه دادن به گشودگی است. رخداد روشن‌کننده‌ای است که به اشیا رخصت حضور می‌دهد. البته رویداد بنیاد اختفا هم هست. امری که ظهور و خفا ذاتی اوست و این انکشاف دوگانه در آن، هستی موجودات را معنادار می‌سازد. رخ‌دادن و رخ‌پنهان داشتن هر دو با یکدیگر همراه هستند (Watanabe, 1990: 35).

مؤلفه‌ی دوم رویداد، فقر و تعلق است. به تعبیر هایدگر «در اثر هنری کشش و کوششی وجود دارد که عبارت است از رویداد. این کشش و کوشش میان نیاز و تعلق، گشت در رویداد نام دارد که نشان‌دهنده‌ی نحوه‌ی وابستگی حقیقت هستی و دازاین به یکدیگر است» (هایدگر، ۱۳۷۹: ۷۸). پس در این موقعیت (وابستگی دازاین به حقیقت هستی) انسان و هستی «از آن یکدیگر» می‌شوند. پس می‌توان رویداد را سرچشمه‌ی تعلق انسان و هستی به یکدیگر دانست. پس انسان به نزدیک‌ترین امر یعنی هستی تعلق دارد. براین اساس رویداد از آن خودکننده یک روشنی است که تعلق هستند به هستی را در نوری و در لحظه‌ای روشن می‌کند. از اینجا می‌توان نتیجه گرفت که حقیقت وجود به طریق منفرد و خاصی رخ می‌دهد و هر تجلی وجود، نشانه‌ی یک رویداد است. این رویداد است که به‌مثابه تعلق طرفینی دازاین و هستی، انسان، اشیا و عالم را یکدیگر در یک کل منسوج قرار می‌دهد و همین رویداد است که حوالت انسان را قوام می‌دهد و امکانات زندگی انسان و صورت‌های حوالت تاریخی دازاین را تعیین می‌بخشد.

از این رو انسان دارای تعاریف متافیزیکی نخواهد بود؛ بلکه دگرگونی اساسی در او رخ می‌دهد و او به دا-زاین (Da- Sein) "روشنی‌گاه وجود" که تعلق به حقیقت هستی است بدل می‌گردد. به تعبیر کوکلمانس این نحوه نگارش دازاین به صورت Da-sein مبین آن است که انسان محل و

جایگاهی (Da) است که وجود (Sein) آن را به‌عنوان یک رویداد از آن خویش می‌سازد و تقدیر او و جهان را رقم می‌زند (Kockelmans, 1984: 123). وجود در مقام رویداد، د-زین را روشنی‌گاه خود می‌کند و به دازاین نیز خصلت از آن خویش‌کنندگی می‌بخشد و از طریق این دیالکتیک، ظهور وجود تحقق می‌یابد. بنابراین تفکر به رویداد، تفکر به این تعلق و قرب انسان به حقیقت هستی خواهد بود. بر این اساس در تعلق که به تعبیر هایدگر «فقر روشن‌گاه هستی انسانی» است، نحوه‌ای اعطا و بازپس‌گیری (اظهار و اختفا) رخ می‌دهد و انکشاف صورت می‌گیرد. این معنا مقوم مفهوم «رویداد» است. پس می‌توان گفت «Ereignis»، رویدادی است که هم متضمن دیدار و انکشاف هستی است و هم بر نحوه این انکشاف دلالت دارد.

بنابراین در تفکر متأخر هایدگر، تنها از دریچه تفکر درباره تذوت هستی در مقام رویداد از آن خویش‌کننده است که می‌توان به سرآغاز دیگر تفکر، تقرب جست. به تعبیر دیگر «رویداد» نحوه‌ای نگاه تازه به حقیقت هستی است که سعی می‌کند با فراتر رفتن از متافیزیک به حقیقت و معنای هستی بیندیشد. تسلیم شدن به رویداد با تسلیم به هستی یکی است؛ زیرا رویداد همان تعبیر غیر متافیزیکی از هستی و اندیشیدن غیر متافیزیکی به آن است. از طریق جهشی که به‌واسطه رویداد در تفکر حاصل می‌شود و تجربه‌ای که در پرتو آن رخ می‌دهد می‌توان به هستی بما هو هستی اندیشید و حقیقت آن را درک کرد. این جهش، موهبت خود هستی است. بنابراین در رویداد است که هستی خود را متجلی می‌کند، و این همان موهبت هستی در ادوار مختلف است که «تاریخ هستی» نام دارد. تاریخ هستی، همچون تاریخ یک قوم یا جامعه نیست بلکه مراد از آن، اشکال «تجلی هستی» است که در عین آشکار شدن، خود را نگاه می‌دارد و پنهان می‌کند. بنابراین تاریخ هستی، دوران‌های مختلف هستی است که هر کدام محمل «موهبت» یا «تجلی» خویش‌نشان‌کننده هستی است (Heidegger, 1988: 7; 46).

بر این اساس هستی امری تاریخی است و خود را به اشکال گوناگون به نحو تاریخی آشکار می‌کند. آنچه متفکران و شاعران در طول تاریخ هستی، در باب حقیقت هستی گفته‌اند، پاسخی است به ندای هستی و نحوه پدیدار شدن آن. وقتی افلاطون هستی را به‌مثابه ایده مطرح می‌کند و ارسطو هستی را همان فعلیت می‌داند و کانت، آن را سوژه و هگل، روح مطلق می‌فهمد و نهایتاً نیچه، موجود را به‌مثابه اراده معطوف به قدرت مطرح می‌کند، این آموزه‌ها اتفاقی نیستند؛ بلکه کلام هستی هستند که پاسخ به سؤال فیلسوفان بوده است. این هستی بوده که خود را در قالب این مفاهیم و کلمات اعطا و پنهان کرده است. بر این اساس "تفکر بنیادین" به تعبیر هایدگر تفکر «وجودی - تاریخی» است (Heidegger, 2012: 27-28). تاریخ در اینجا به معنای انکشاف تقدیرهای مختلف و نامتناهی حقیقت هستی در مقام رویداد از آن خویش‌کننده است. پس این تفکر حقیقت هستی را از منظری تاریخی که در آن تقدیرهای مختلف هستی منکشف شده، بررسی

می‌کند. بنابراین در هر دوره تاریخی، هستی خود را در قالبی نو به دازاین احاله می‌کند و او را به سوی نسبتی خاص با خود، موجودات و جهان رهنمون می‌شود. از دل این نسبت خاص تقدیری نو در تاریخ هستی رخ می‌نماید و همراه با آن فهمی نو از هستی و حقیقت رقم می‌خورد. به عبارت دیگر در هر دوره تاریخی با نحوه ظهور و گشودگی خاص هستی (موهبت و حوالت هستی) عالمی نو رخ می‌دهد. اگر قومی در یک دوره تاریخی خاص به این انکشاف ویژه هستی توجه کند و همراه با آوای حقیقت شود، می‌تواند آغازگر (به مانند یونانیان نزد هایدرگر) باشد. لازمه این کار آن است که در قرب به حقیقت هستی به سر برد و پاسدار انکشاف آن باشد و شنوای ندای هستی باشد.

در نتیجه می‌توان گفت یک تفکر وجودی تاریخی است که قادر است حقیقت هستی در مقام ظاهر و بطون خود را موضوع تفکر متذکرانه قرار دهد و این یعنی گوش دادن به ندا و خطاب حقیقت هستی در تجلیات تاریخی آن. این تفکر باید آمادگی لازم را برای خطاب قرار گرفتن توسط حقیقت هستی داشته باشد و این مستلزم اجتناب از موجود بینی و خودبنیادی و ابژه‌سازی است. با تغییر رویکرد به طبیعت و اشیا و اجتناب از تحمیل طرح‌های حسابگرانه خود بر آنها، باید به آنها اجازه دهیم که با آشکارگی‌شان عالم را به روی ما بکشایند. لازمه چنین تفکری جد و جهت فراوان است و بیش از هر فن اصیل دیگری محتاج دقت و ظرافت است (هایدرگر، ۱۳۹۳: ۱۵۶ و ۱۲۲).

هایدرگر در رساله نامه‌ای در باب اومانیزم این مطلب را که مبین چگونگی تعامل و شرکت انسان در اظهار و ظهور هستی است، شرح داده است. براین اساس «انسان شبان و نگهدار ظهور و گشودگی هستی در روشنی‌گاه خواهد بود نه مسلط و متصرف در آن» (هایدرگر، ۱۳۸۵: ۶۵ و ۱۳۶). زبان نیز نه ابزار انتقال اطلاعات و یا اظهار ما فی‌الضمیر؛ بلکه مجلای گشودگی هستی است. زبان وجهی سوژکتیو از حیات انسانی نیست؛ بلکه دهش و موهبتی از جانب حقیقت وجود است. زبان عرصه ظهور و بطون حقیقت وجود است و همین ظهور و بطون است که ذات دازاین (قیام ظهوری) را قوام می‌دهد (هایدرگر، ۱۳۸۵: ۲۹۲).

براین اساس تفکر، بیش از آنکه به تحلیل ما راجع باشد، از فراخوان و کشش هستی و از دهش (موهبت) آن سرچشمه می‌گیرد. عبارت آلمانی «es gibt» (آن می‌دهد) که هایدرگر متأخر درباره هستی به کار می‌برد، حقیقت هستی را با موهبت کردن گره می‌زند. در واقع این هستی است که خود را عطا می‌کند و در همین عطا کردن ذات خود را بر ما عیان می‌کند. عطا کردن خویش در گشودگی همراه با خود این گشودگی همان هستی است (هایدرگر، ۱۳۸۵: ۲۹۷). بیمل در تفسیر خود از هایدرگر در این باره معتقد است که حقیقت وجود خود را در دیالکتیک ظهور و بطونی که انسان در آن فاعلیتی ندارد، عیان می‌سازد. این گشودگی و آشکارگی که ذات وجود است در اختیار و کنترل ما نیست و ما آن را تصاحب نمی‌کنیم، بلکه صرفاً می‌توانیم آن را پذیرا باشیم و با تفکر درک کنیم (Biemel, 1977: 176).

براین اساس فهم انسان نیز در گشودگی و روشنایی خود وجود قوام می‌یابد و به تعبیر دیگر این حوالت حقیقت وجود است که قرارگیری دازاین را در ساحت روشنایی و حضور یا غیبت و پوشیدگی متعین می‌سازد. بر این اساس لازم است به ساحت تفکر درآییم و این جز با قرب به حقیقت وجود و عزل نظر از موجودات محقق نخواهد شد. در این تعبیر تفکر نوعی سلوک و پیمودن راه خواهد بود که مستلزم گذار از تفکر نظری - مفهومی - تمثلی است. بنابراین خود هستی است که برحسب ظهور تاریخی‌اش به‌مثابه رویداد، تفکر متفکران و شاعری شاعران را به خود می‌خواند و هدایت می‌کند. متفکران و شاعران پاسداران هستی‌اند و کلمات هستی را می‌نامند. براین اساس است که از ظهور هستی در زبان شعر و تفکر اصیل سخن گفته می‌شود.

۳.۳. شاعرانگی

زبان نزد هایدگر ابزاری صرف برای انتقال اطلاعات نیست و تنها قابلیت برای انسان در کنار قابلیت‌های دیگر به شمار نمی‌رود؛ بلکه نشان دادن و آشکار ساختن در قالب اشاره نمودن است (Heidegger, 1971: 47). همان‌طور که هستی موجب ظهور موجودات است، زبان نیز خاصیت آشکارکنندگی دارد، پس حقیقت زبان، همان اظهارگری است. این اظهار ناشی از آشکارگی موجودات و جهان است. اما این آشکارگی خود ناشی از ظهور و انکشاف خاص هستی است. از این‌رو وقتی هایدگر هستی زبان را همان زبان هستی می‌داند، به این معنی اشاره می‌کند که حقیقت زبان، ناشی از ظهور هستی است (Biemel, 1977: 241). براین اساس هستی خود را در زبان آشکار می‌کند و زبان افقی است که در آن اشیا به‌واسطه نامیده شدن، آشکار می‌شوند و در جهان جای می‌گیرند. زبان به دازاین امکان می‌دهد که در بازبودگی و گشودگی موجودات بایستد؛ یعنی در پرتو زبان، معنای موجودات برایش آشکار می‌شود. از این‌روست که زبان خانه هستی دانسته می‌شود، خانه‌ای که از هستی برآمده و با آن پیوند دارد و انسان با سکونت در آن، از خود برون می‌ایستد (قیام ظهوری پیدا می‌کند) (Heidegger, 1977: 293). در تفسیر این کلام هایدگر، بیمل می‌نویسد: «زبان صرفاً لفظ و عبارت نیست؛ بلکه ذات آن روشنایی بخشیدن است و از آن روی خانه وجود است که مجال به ظهور رسیدن به آن می‌دهد و ناپوشیدگی را تحقق می‌بخشد» (Biemel, 1977: 180).

براین اساس این زبان است که موجودات را به ساحت امر گشوده (هستی) می‌آورد و هنگامی که زبان موجودات را می‌نامد، چنین نامیدنی، موجودات را به ساحت کلمه و آشکار شدن می‌آورد پدیدار گشودگی و بازبودگی جهان و موجودات از رهگذر زبان همان «شعر» است (Heidegger, 1969: 299; Lafont, 2000: 92). بنابر تفسیر کوکلمانس از کلام هایدگر، شعر طرحی است که حقیقت هستی درمی‌افکند تا روشنایی و نامستوری تحقق یابد. پس شعر محملی برای رخداد

حقیقت هستی است و به این معنا یک شعر، شعر اصیل است (Kockelmans, 1984: 196). پس می‌توان گفت حقیقت به‌مثابه آشکارگی آنچه هست در سروده شدن روی می‌نماید؛ بدان گونه که شاعر شعر را می‌سراید. زبان شاعرانه، اصیل‌ترین شیوه "در جهان هستن" و "بودن با دیگران" است. شعر از این‌رو وجدان و یافتن هستی است، به‌نحوی که ادراک طبیعی را برهم می‌زند و ما را دعوت به تجربه غرابت چیزها می‌کند.

تفکر شاعرانه واسطه حقیقت است، و امکان آشکارگی حقیقت را فراهم می‌کند. از این‌رو در شعر است که افقی برای تجلی دوباره هستی و نامستوری آن فراهم می‌آید. شاعر در رویداد هستی، گشاینده مجالایی برای ظهور حقیقت هستی می‌شود و این متفکر است که باید از این ظهور پاسداری کند. شعر خصلت «یادآوری» و «پاسداشت» هستی را دارد و این هر دو، ویژگی‌های تفکری است که هایدگر به آن دعوت می‌کند (Schurmann, 1990: 276). پس تفکر وجودی، منش شاعرانه پیدا می‌کند. در این تفکر معنای هستی بر تفسیر سوژه از جهان فائق می‌شود (و از چارچوب‌های مصلحت‌گرایی و محاسبه‌جویانه فارغ می‌گردد). تفکر رویدادی است که از پس مورد خطاب قرار گرفتن انسان از ناحیه حقیقت هستی به ظهور می‌رسد. از آن‌رو که شاعر خطاب هستی را می‌شنود و اشیا را پس از آن می‌نامد، می‌تواند پیام‌آور تفکر وجودی باشد.

انسان با شاعرانه زیستن، یعنی آن‌گونه زیستن که مخاطب شعر است، مخاطب حقیقت می‌شود. شاعرانگی به معنای قرب و انس داشتن با حقیقت هستی و نامستوری و آشکارگی است. شاعرانه سکنی گزیدن یعنی در حضور خدایان ایستادن و از نزدیکی اساسی چیزها خیره بودن؛ چنین زیستنی منوط به زیستن رهایی‌جویانه (وارسته) است، نه زیستی که در غیرخویش استحاله شود و نه زیستی که بر غیر خود سودای تسلط داشته باشد (هایدگر، ۱۳۷۴: ۷۳؛ همو، ۱۳۸۱: ۱۹). شعر، تفکری است که به دور از شیء‌سازی، ابزارانگاری، تصرف و تملک برای خواست قدرت، رو به سوی گشایش و فتوح هستی دارد. ما در شعر اصیل به گونه‌ای دیگر به جهان و اشیا توجه می‌کنیم، گونه‌ای که چنگ زدن، ربودن یا مانند آن نیست، بلکه رخصتی است برای ورود به آنچه (هستی) اعطا کرده است. پس آنجا که شعر چیزها را «می‌نامد» آنها را به روشنی می‌خواند تا آنها به ظهور درآیند (هایدگر، ۱۳۸۱: ۲۰ و ۶۸). «نام بردن»، فرا می‌خواند. فراخواندن، آنچه را می‌خواند به قرب می‌آورد. شعر چیزها را به چیزبودنشان فرا می‌خواند و آنها را دعوت به حضور می‌کند. در حالی که آنها را دعوت به حضور می‌کند، به سراغ آنها می‌رود تا به آنها در جهانی که از آن سر برمی‌آورند فرصت ظهور دهد. پس می‌توان گفت هستی به‌مثابه حوالتی که حقیقت را احاله می‌کند، خود را در شعر آشکار می‌کند و شاعر ذیل عنایت و موهبت هستی، شایستگی نامستورسازی هستی را پیدا می‌کند. این شاعر است که ظرفیت وجودی لازم برای درک اشاره‌های وجود را دارد و از این‌رو می‌تواند هستی را و اشیا را بنامد و با دریافت اشاره‌ها عهد

فراموش شده را تجدید کند و زمینه را برای عهدی نو فراهم سازد. براین اساس است که هایدگر شعر اصیل و در معنایی عام‌تر، هنر اصیل را به منزله روشنی‌گاهی که در آن موهبت و داد هستی، رخ می‌نماید، می‌شناسد. در واقع هستی به مثابه «رویدادی از آن خودکننده» خود را در تفکر، شعر و هنر اصیل متجلی می‌کند.

پس به‌طور خلاصه، هستی را می‌بایست در تجلیات تاریخی آن (به‌مثابه رویداد از آن خودکننده) شناخت، و این نه به اراده و میل آدمی، بلکه وابسته به موهبت خود هستی است. براین اساس که شعر و زبان اصیل از رهگذر کلمه، هستی را به ساحت آشکارگی می‌آورد، پس شعر آشکار ساختن هستی موجودات از رهگذر زبان است. شعر بنیان نهادن هستی از رهگذر کلمه است و این امر در زبان آدمی رخ می‌دهد. این آشکار ساختن اگرچه به‌واسطه آدمی صورت می‌گیرد، اما او آفریننده آن نیست. آدمی تنها به مثابه «دا-زاین» (Da-sein)، محل ظهور هستی است و آشکار ساختن هم حاصل همین ظهور هستی در آدمی است. بدین ترتیب شاعر (بسان هولدرلین نزد هایدگر) می‌تواند سخن‌گوی اصیل حقیقت هستی شود و تجربه هستی را در ساحت زبان بتاباند. متفکر و شاعری که تسلیم به هستی و جلوه‌های آن شود و چنین تجربه‌ای را به جان آزمايد، می‌تواند امیدوار باشد که بدل به سخن‌گوی راستین هستی و انعکاس دهنده ندای آن گردد.

براین اساس، تفکر وجودی با "خصلت شاعرانه" خود نه از دزاین بلکه از هستی بر می‌آید. تفکر، پاسخ ما به هستی و سکناي تأمل‌آمیز ما با حقیقت است. تفکر مقوم واقعیت نیست؛ بلکه هستی در آنچه به حقیقتی‌ترین معنا تفکر نامیده می‌شود با خودش تخاطب می‌کند. این تفکر اساسی هیچ چیز از خصلت پرکار و فعال اندیشیدن حسابگر را ندارد؛ بلکه پذیرا و تسلیم است.

۴. محورهای تفکر وجودی شاعرانه

«تفکر وجودی شاعرانه»، تفکری است که هایدگر در دوره متأخر اندیشه‌اش، به‌سوی آن دعوت می‌کند. این نگاه جدید غیرمتافیزیکی، سرمنشأ تازه‌ای برای تفکری متذکرانه معطوف به هستی خواهد بود. در واقع گسست از پیش‌نهاده‌های متافیزیک، نگاهی تازه به انسان، و سرآغازی دیگر برای فرهنگ، تمدن و اندیش‌مندی را می‌طلبد. این چیرگی بر متافیزیک اگر با توفیق همراه شود در هستی انسان نیز دگرگونی اساسی رخ می‌دهد و انسان نه به‌عنوان سوژه بلکه به‌عنوان موجود متعلق به حقیقت هستی عیان خواهد شد و تنها راه برای نیل به این هدف، تذکر و یادآوری خود هستی است. این نوع نگاه به حقیقت هستی، دقیقاً در برابر تفکر مفهومی متافیزیک است. هایدگر مدعی است تفکر با انحصار در «تفکر محاسبه‌گر» دچار خمود و بلکه مرگ می‌گردد و بر همین اساس داعی به تفکر دیگری است که در قرب حقیقت هستی سکنا دارد. در واقع به عقیده وی «تفکر وجودی»، تفکری برآمده از هستی و درباره آن است. در اینجا می‌توان

جمع‌بندی از «تفکر وجودی» در اندیشه متأخر هایدگر ارائه کرد که در چهار محور خلاصه می‌گردد:

۱. سرچشمه و منشأ تفکر؛
  ۲. متعلق تفکر؛
  ۳. تاریخت تفکر؛
  ۴. زبان تفکر.
۱. سرچشمه و منشأ تفکر، رویداد از آن خود کننده است. این امر مبتنی بر «گشودگی» هستی (آلتیا) که زیربنای آشکارگی و اختفای هستی است رخ می‌دهد. در واقع «رویداد از آن خودکننده» به‌مثابه ظهور و تجلی هستی در آلتیا (ساحت و عرصه گشودگی) رخ می‌دهد و انسان را جایگاه و روشنی‌گاه «تجلی هستی» می‌کند.
  ۲. متعلق این تفکر «حقیقت هستی» (و نه هستندگان) به‌مثابه «رویداد از آن خود کننده» است که خصلت تاریخی دارد. به این معنی که هستی در ادوار مختلف تاریخ خود، جلوه‌های گوناگونی دارد و خود را به انحای مختلفی اظهار می‌دارد. این اظهار، همان موهبت هستی است. بنابراین متعلق تفکر نه موجودات، بلکه هستی (دادِ هستی - ظهور هستی) است. هستی در عین حال که ظهور می‌کند و خود را به انسان ارزانی می‌دارد، رخ در حجاب می‌کشد؛ یعنی با آشکارگی خود نوعی اختفا هم دارد.
  ۳. در تفکر وجودی، هستی خود را در گشودگی عرضه می‌کند و گشودگی در بخشش و موهبت تاریخی هستی اتفاق می‌افتد؛ یعنی هستی خود را در دوره‌های تاریخی حواله می‌کند. پس در این تفکر، تذکر به حواله تاریخی هستی اهمیت پیدا می‌کند. لذا متصف به صفت تاریخی بودن است.
  ۴. زبان و ساختار تفکر: «زبان اصیل که خانه هستی است، شرط ظهور و آشکار شدن هستی موجودات است. با زبان است که نامیدن موجودات فراهم می‌شود و بدون آن امکان فهم آن‌ها نیست. شعر و هنر اصیل به‌مثابه زبانی که امکان ظهور هستی موجودات را فراهم می‌کنند، با نامیدن، آنها را به عرصه آشکارگی فرا می‌خوانند و موجودات را حاضر کرده و به قرب می‌آورند و در پرتو این حضور، عالمی را می‌گشایند. در اینجا رخصتی برای ورود به موهبت و تجلی هستی فراهم می‌گردد. شعر گشاینده مجلایی برای ظهور حقیقت هستی می‌شود و این شاعر و متفکر است که باید از این ظهور پاسداری کند. بنابراین تفکر بنیادین (تأملی) با ذات شعر یکی است و به تعبیر دیگر زبان این تفکر، شاعرانه است.

بدین ترتیب هایدگر راه نویی را در تفکر می‌گشاید که اساساً با تفکر منطقی - متافیزیکی و خصوصاً در خصلت حسابگرانه نوین خود، به کلی متفاوت است. دعوت به این تفکر، اساس اندیشه‌ای نو به حقیقت هستی و سرآغاز تاریخی دیگر در نظر وی است.

۵. پرسش‌هایی فرا روی تفکر وجودی شاعرانه

هایدگر راهی نو و جدید در عرصه تفکر می‌گشاید و بصیرت‌هایی بسیار ژرف در این عرصه فراهم آورده است. اما در بررسی رهیافت او، تأملاتی چند می‌توان داشت که در ادامه به آنها می‌پردازیم:

۱. هایدگر در تفکر متقدم و متأخر خود زمان را افق فهم هستی تلقی می‌کند؛ به نحوی که در هستی و زمان، هستی را از منظر «هستنده زمان مند و عالم مند» (دازاین) بررسی می‌کند و در تفکر متأخر خود هستی را در عرصه حوالت‌های تاریخی خود، می‌جوید. اما مشکل اینجاست که «هستی زمان‌مند» و اساساً خود زمان و تاریخ از مراتب هستی و به تعبیر دیگر از جلوات وجود اند. آیا می‌توان حقیقت هستی را تنها محدود به یک منظر و جلوه‌ای از جلوات او کرد؟ این سوآلی است که از منظر هایدگر پاسخ روشن و قانع کننده آن چندان ساده به نظر نمی‌رسد.

۲. ابهام دیگری که در این مقام رخ می‌نماید این است که براساس رویکرد هایدگر، آیا هستی حقیقتی ثابت است یا نوآمد و متجدد؟ از منظر تاریخت تفکر وجودی، باید همواره هستی را امری متجدد دانست که دائماً در حوالت‌های تاریخی رخ می‌نماید. اما از سوی دیگر هایدگر از هستی به مثابه امری سخن می‌گوید که همواره خود را با کشف حجاب‌هایش در حجاب می‌دارد و از ما می‌گریزد و وجهی رازگونه و ناشناختنی دارد. این نشان می‌دهد که حقیقت هستی امری است والا و متعالی که به کنه شناخته نمی‌شود و این دال بر ثبات ذات اوست. از سوی دیگر وصف ثبات و تجدد در منظر هایدگری، درباره موجودی است که به فراچنگ ذهن در آید و چیزی (وجود) که فارغ از ذهنیت و سوژکتیویته است؛ نه می‌توان گفت ثابت است و نه متجدد. از این رو ابهامی جدی در رویکرد هایدگر به هستی، درین باره وجود دارد.

۳. در تفکر وجودی شاعرانه بر مبنای رویدادِ هستی، کار متفکر و شاعر انتظار کشیدن برای رخداد و تجلی هستی است و دریافت این رخداد نو، شاعر و متفکر زبان هستی شده و «گفتِ آن» را می‌نامد و می‌گوید. پس نقش انسان متفکر و شاعر و هنرمند اصیل انتظارگری است. اما آیا با فروکاستن نقش انسان به انتظار گری، او را به عنصری منفعل و تنها پذیرای «خواستِ هستی» تبدیل نمی‌کنیم و به نوعی جبر و دترمینیسم گرفتار نمی‌آییم؟

هایدگر به تصریح می‌گوید که باید در انتظار رخدادِ نویی از وجود بود که سرآغاز تاریخ و تفکر و عالمی دیگر است. با وجود این بصیرت ویژه، اما رنگ غلیظ دترمینیسم و حواله امور عالم و آدم

به کار جهان، در این تفکر دیده می‌شود و این‌گونه می‌نماید که اختیار و ارادهٔ انسان در این نگاه، چندان محلی از اعراب ندارد.

۶. نتیجه‌گیری

هایدگر در مطالعات فلسفی خود رویکرد جدیدی به تفکر می‌گشاید که با رویکرد سنت فلسفهٔ غربی متفاوت است. وی با عبور از متافیزیک سعی در پی‌ریزی تفکری غیر متافیزیکی معطوف به وجود دارد. برای چنین تفکری، می‌بایست گشوده به روی حقیقت هستی باشیم و به ندای آن گوش بسپاریم. وی در دوران متأخر تفکر خویش، با مددگرفتن از مفاهیمی همچون رویداد از آن خود کننده، حواله و تقدیر، شعر و تاریخ هستی می‌کوشد تا با زبانی غیر متافیزیکی از هستی سخن بگوید. از این‌رو، نخست به خصلت تاریخی هستی اشاره شده و وظیفهٔ تفکر، دریافت حواله‌های تاریخی هستی دانسته می‌گردد. این تاریخت تفکر مبتنی بر گشودگی و آشکارگی خاصی است که هایدگر از آن با عنوان «رویداد از آن خود کننده» یاد می‌کند. رویداد افق گشودگی و آشکارگی تاریخی هستی است. این هستی است که انسان را از آن خود می‌کند و تقدیر ذات او و عالم انسانی را در یک عصر رقم می‌زند. بنابراین «رویداد» نوعی اشاره به حقیقت هستی است و اینکه حقیقت هستی را در هر عصری ظهور خاصی است. براین اساس راهی تازه برای فهم هستی به دست می‌آید.

براین اساس تفکر، بیش از آنکه به تحلیل ما راجع باشد از فراخوان و کشش هستی، بلکه از عطیهٔ آن سرچشمه می‌گیرد. اما این تعمق جدید در هستی تنها می‌تواند شاعرانه باشد؛ زیرا هستی برحسب ظهور تاریخی‌اش به‌مثابه رویداد، تفکر متفکران و شاعری شاعران را به خود می‌خواند و هدایت می‌کند. از آنجا که تفکر شاعرانه واسطهٔ حقیقت است و امکان آشکارگی حقیقت را فراهم می‌کند، پس در شعر است که افقی برای تجلی دوبارهٔ هستی و نامستوری آن فراهم می‌آید. شاعر در رویداد هستی، گشایندهٔ مجلایی برای ظهور حقیقت هستی می‌شود. از این‌رو زبان شاعرانه، اصیل‌ترین شیوه در - جهان - هستن و بودن - با - دیگران است. شعر از این‌رو وجدان و یافتن هستی است، به‌نحوی که ادراک طبیعی را برهم می‌زند و ما را دعوت به تجربه غرابت چیزها می‌کند. براین اساس متفکران و شاعران پاسداران هستی‌اند و کلمات هستی را می‌نامند. براین اساس است که از ظهور هستی در زبان شعر و تفکر اصیل سخن گفته می‌شود. در این تحقیق تفکر وجودی شاعرانه را دارای چهار مؤلفهٔ اصلی یافتیم: منشأ و سرچشمه این تفکر «رویداد از آن خود کننده» به‌مثابه افق آشکارگی هستی است. متعلق آن حقیقت هستی - و نه هستندگان - است از آن منظر که در رویداد - بخشش و موهبت - خود را آشکار می‌کند. این تفکر متصف به وصف تاریخی است؛ زیرا هستی خود را در دوره‌های تاریخی حواله می‌کند و

تفکر وجودی معطوف به این بخشش و موهبت حوالت شده هستی است. در نهایت زبان و سنخ این تفکر، شاعرانه است و در شعر است که کلمات هستی نامیده می‌شود. با وجود بصیرت‌های ویژه‌ای که تفکر وجودی هایدگر به مثابه راهی برای تعمق در هستی برای ما گشوده است، ابهامات و انتقاداتی به رهیافت وی به نظر می‌رسد. نخست آنکه افق زمانی و تاریخی به هستی دادن، شائبه محدود کردن حقیقت هستی به یک منظر و به تعبیری مرتبه‌ای از جلوه‌های هستی را در پی دارد. ابهام دوم دربارهٔ ثبات یا تجدد هستی و یا عدم اتصاف او به این دو صف است. ثالثاً شاعرانه بودن تفکر، ممکن است راه را برای هرگونه تلقی ذوقی - دلخواه و بدون ملاک عقلانی از هستی باز کند و شائبه نوعی نسبییت را می‌انگیزاند و در نهایت تأکید صریح و مکرر هایدگر بر نقش انتظارگونه انسان در تلقی حوالت هستی، به نظر می‌رسد نقش اراده و اختیار انسان را نادیده می‌گیرد و به گونه‌ای جبر و دترمینیسم تن می‌دهد.

منابع

- احمدی، بابک (۱۳۸۱). *هایدگر و تاریخ هستی*. چاپ اول، تهران: نشر مرکز.
- جان مک کواری (۱۳۷۶). *مارتین هایدگر*. ترجمه محمدسعید حنایی کاشانی، چاپ اول، تهران: انتشارات گروس.
- جان مک کواری (۱۳۷۷). *فلسفه وجودی*. ترجمه محمد سعید حنایی کاشانی، چاپ اول، تهران: نشر هرمس.
- داوری اردکانی، رضا (۱۳۹۳). *هایدگر و گشایش راه تفکر آینده*. تهران: نشر نی.
- مارتین هایدگر (۱۳۸۴). *پایان فلسفه و وظیفه تفکر*. ترجمه محمدرضا اسدی، تهران: نشر اندیشه امروز.
- (۱۳۸۹). *"وارستگی گفتاری در تفکر معنوی" در فلسفه و بحران غرب*. ترجمه محمدرضا جوزی، تهران: نشر هرمس: چاپ سوم.
- (۱۳۹۳). *وارستگی؛ گفتار در تفکر معنوی" در فلسفه و بحران غرب*. ترجمه محمدرضا جوزی، چاپ چهارم، تهران: نشر هرمس.
- (۱۳۹۹). *زمان و وجود*. ترجمه شهاب‌الدین امیرخانی، تهران: نشر پارسه.
- (۱۳۷۹). *"سرآغاز اثر هنری" در راه‌های جنگلی*، ترجمه منوچهر اسدی، چاپ اول، تهران: نشر درج.
- (۱۳۸۱). *شعر، زبان و اندیشه رهایی*. ترجمه عباس منوچهری، تهران: نشر مولی.
- (۱۳۸۵). *نامه‌ای در باب اومانیسیم*، ترجمه عبدالکریم رشیدیدیان. نشر نی.
- (۱۳۸۶). *هستی و زمان*، ترجمه سیاوش جمادی، تهران: ققنوس.
- ماکس مولر. (۱۳۷۸). *"مابعدالطبیعه و تاریخ در تفکر مارتین هایدگر" در فلسفه و بحران غرب*. ترجمه پرویز ضیاء شهبابی و دیگران، چاپ اول، تهران: نشر هرمس.

مصلح، علی اصغر (۱۳۸۴). *پرسش از حقیقت انسان؛ مطالعه‌ای تطبیقی در آرای ابن عربی و هایدگر*. تهران: انتشارات کتاب طه.

میگل بیستگی (۱۳۸۹). *هایدگر و امر سیاسی*. ترجمه سیاوش جمادی، تهران: نشر ققنوس.

Ahmadi, B. (2002). *Heidegger and the History of Being*. Tehran: Nashr-e Markaz. (In Persian)

Biemel, Walter (1977). *Martin Heidegger: An Illustrated Study*. Trans. L.Mehta. Routledge & Kegan press.

Bistigi, M. (2010). *Heidegger and the Political* (S. Jamadi, Trans.). Tehran: Ghoghnoos. (In Persian)

Emad, Parvis. (2007). *On the Way to Heidegger's Contributions to Philosophy*;

Heidegger, M. (2000). *"The Origin of the Work of Art" in Paths of the Forest* (M. Asadi, Trans.). Tehran: Nashr-e Doraj. (In Persian)

Heidegger, M. (2002). *Poetry, Language, and the Thought of Liberation* (A. Manouchehri, Trans.). Tehran: Nashr-e Moli. (In Persian)

----- (2005). *The End of Philosophy and the Task of Thinking* (M. R. Asadi, Trans.). Tehran: Nashr-e Andishe-ye Emrooz. (In Persian)

----- (2006). *Letter on Humanism* (A. R. Rashidiyan, Trans.). Tehran: Nashr-e Ney. (In Persian)

----- (2007). *Being and Time* (S. Jamadi, Trans.). Tehran: Ghoghnoos. (In Persian)

----- (2010). *"The Release into the Spiritual Thinking" in Philosophy and the Crisis of the West* (M. R. Jozi, Trans.). Tehran: Hermes Publishing. (Third Edition). (In Persian)

----- (2014). *"The Release; Discourse on Spiritual Thinking" in Philosophy and the Crisis of the West* (M. R. Jozi, Trans.). Tehran: Hermes Publishing. (Fourth Edition). (In Persian)

----- (2020). *Time and Being* (Sh. Amirkhani, Trans.). Tehran: Nashr-e Parseh. (In Persian)

----- (1966). *Discourse on Thinking*. trans. John M. Anderson and E. Hans Freund. New York: Harper and Row.

----- (1969). *Discourse on Thinking*. trans. John M. Anderson and E. Hans Freund, Harper Torchbooks.

----- (1971). *The End of Philosophy*. trans Joan Stambaugh, University Of Chicago Press.

----- (1977). *Basic writings*. trans Richard Taft, Indiana University Press.

----- (1988). *The Basic Problems of Phenomenology*, trans Richard Taft, Indiana University Press.

----- (1991). *Nietzsche. V. I and II*, trans. David F. Krell. ed Krell, New York: Harper & Row.

----- (1998). *Pathmarks*. trans. William McNeil. Ed William McNeil, London: Cambridge University Press.

----- (1999). *Contribution to philosophy*. trans. Parvis Emad and Kenneth Maly. Indiana University Press.

----- (2012). *contribution to philosophy (of the Event)*. Richard Rojcewicz and Daniela Vallega-Neu. Indiana University Press.

- Kockelmans, Joseph. J. (1984). *On the Truth of Being: Reflections on Heidegger's Later Philosophy*. Indiana University Press.
- Lafont, C. (2000). *Heidegger, Language, and World-Disclosure (Modern European Philosophy)*. London: Cambridge University Press.
- Macquarrie, J. (1997). *Martin Heidegger*. Trans: M. S. Hanaei Kashani, Tehran: Gros Publications. (In Persian)
- Macquarrie, J. (1998). *Existential Philosophy*. Trans: M. S. Hanaei Kashani, Tehran: Hermes Publishing. (In Persian)
- Mosleh, A. A. (2005). *The Question of the Truth of Man: A Comparative Study of the Views of Ibn Arabi and Heidegger*. Tehran: Ketab-e Taha Publications. (In Persian)
- Müller, M. (1999). "Metaphysics and History in the Thought of Martin Heidegger" in *Philosophy and the Crisis of the West*. Trans: P. Zia Shahaabi et al, Tehran: Hermes Publishing. (In Persian)
- Pezze, B. (2006). *Heidegger On Gelassenheit*. Minerva- An Internet Journal of Philosophy (1), minerva.mic.ul.ie%2Fvol110%2FHeidegger.pdf
- Richardson, William.J. (1964). *Through Phenomenology to Thought*. Fordham University Press.
- Schurmann, R. (1990). *Heidegger: on Being and Acting*. Indiana University Press.
- Von Herrmann, F.W. (1964). *Die Selbstinterpretation Martin Heideggers*. Meisenheim am Glan.
- Watanabe, Jiro. (1990). "Über Das Dasein bei Heidegger" in *Eine Einföhlung in sein Denken*. Verlag Rombach, Freiburg, S.31-59.